

UNESCO'NUN 1972 VE 2003 SÖZLEŞMELERİNİN TAVSİYE ORGANLARI: DENEYİMLER VE SORUNLAR*

Advisory Bodies of UNESCO's 1972 and 2003 Conventions: Experiences and Problems

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ**

ÖZ

UNESCO'nun kültürün ve kültürel mirasın korunmasına yönelik yedi sözleşmesi bulunmaktadır. Bu sözleşmelerden dördü somut, üçü ise somut olmayan mirası korumaya yöneliktir. Bunlar arasında biri somut diğeri somut olmayan miraslarla ilgili iki sözleşmenin ise uluslararası miras listeleri bulunmaktadır. Bu listelere önerilen adaylık dosyalarının ön incelemesini ilgili Komiteye tavsiye nitelikli görüşler sunan danışma kuruluş ve organları yapmaktadır. 1972 Sözleşmesinde bu görevi kültürel miras alanında ICOMOS, doğal miras alanında IUCN ve koruma restorasyon konularında ICCROM, uluslararası ve hükümetler arası kuruluşlar olarak üstlenmiştir. 2003 Sözleşmesinde ise bu tarz bir uluslararası veya hükümetler arası kuruluş yerine, Alt Organ, Danışsal Organ ve Değerlendirme Organı şeklinde üç farklı geçici nitelikli yapı ile adaylık süreçlerinin tavsiye mekanizması oluşturulmuştur. Bunlardan Alt Organ 2008-2014 yılları arasında Temsilî Listeye, Danışsal Organ ise 2010-2014 yılları arasında Acil Koruma Listesine, Korumanın İyi Uygulamaları Kaydına ve Uluslararası Yardım Taleplerine yönelik adaylık dosyalarını incelemiştir. 2014 yılında ise bu ikili yapıdan vazgeçilerek Değerlendirme Organı adıyla yeni bir tavsiye mekanizması oluşturulmuştur. 1972 Sözleşmesinin tavsiye organlarının uluslararası veya hükümetler arası kuruluş olması, bir yandan kurumsal hafızanın ve deneyimlerin uzmanlar arasında aktarımını kolaylaştırırken diğer yandan otoriterleşmeye neden olabilmektedir. Zaman zaman tavsiye organları ile listelere yazımda karar mercii olan Dünya Miras Komitesi veya listelere dosya sunan devlet arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkabilmektedir. Bütün bu çatışmalı alanlar ise henüz Dünya Miras Listesinin değerliliğine zarar vermemiştir. 2003 Sözleşmesinde ise tavsiye organlarının üyelerinin belli kota ve dengelere göre seçilmesi, her üyenin iki veya dört yıldan fazla görev yapamaması, kurumsal hafızanın oluşumuna ve deneyimlerin aktarımına engel olmaktadır. Diğer yandan 12 üyeden altısının hükümeti adına seçilmesi ve diğer altısının akredite STK temsilcisi olması nedeniyle, akademik ve bilimsel yeterliliği olmayan veya sözleşmeyi tanımayan uzmanların Değerlendirme Organında yer alması mümkün olabilmektedir. Bu da bir yandan yapılan tavsiyenin doğruluğunun tartışılmasına neden olabilmekte diğer yandan Komite üyelerinin olumsuz görüş verilen unsurları listelere alma çabalarını engelleyememe gibi otorite zaafına dönüşebilmektedir. Bunun önüne geçmek için üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, enstitülerin, UNESCO kürsülerinin ve İkinci Kategori Merkezlerin tavsiye mekanizmasına dâhil edilmesi öngörülebilir. Ayrıca 1972 Sözleşmesinin uzmanlarının inceleme sürecinde miras alanlarını yerinde görme mekanizmasının 2003 Sözleşmesinde bulunmaması, tavsiyelerin isabetlilik oranını azaltmaktadır. Bunun için de dosyanın değerlendirilmesi yerine akredite edilecek bölgesel merkezler ve sayıları arttırılacak UNESCO kürsüleri kanalıyla mirasın yerinde değerlendirilmesi şeklinde bir anlayış değişikliğine gidilebilir. Böylece güçlü ve güvenilir bir tavsiye mekanizması, sözleşmenin değerliliğine ve listelerin güvenilirliğine daha fazla katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler

ICOMOS, IUCN ve ICCROM, Alt Organ, Danışsal Organ ve Değerlendirme Organı, Araştırma Merkezleri, UNESCO Kürsüleri, İkinci Kategori Merkezler.

ABSTRACT

There are seven UNESCO conventions on the safeguarding of culture and cultural heritage. While four of these conventions focus on the protection of tangible heritage, the other three conventions are devoted to the safeguarding of intangible cultural heritage. Among these conventions, one regarding the tangible and the other on intangible heritage have international heritage lists. The preliminary

* Geliş tarihi: 15 Ekim 2018 – Kabul tarihi: 25 Kasım 2018 / Oğuz, M. Öcal. "UNESCO'nun 1972 ve 2003 Sözleşmelerinin Tavsiye Organları: Deneyimler ve Sorunlar" *Millî Folklor* 120 (Kış 2018): 46-58

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/Türkiye. ocal.oguz@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7246-3782>

examination of the nomination files proposed to the heritage lists is made by consultative institutions and bodies which deliver their advisory opinions to the related Committee. ICOMOS in the field of cultural heritage, IUCN in the field of natural heritage and ICCROM in the field of preservation and restoration have undertaken the responsibility to present their opinions on the files with regard to 1972 Convention. As to 2003 Convention, instead of such international or intergovernmental institutions, advisory mechanism for nomination processes have been formed with three transitory structures as Subsidiary Body, Consultative Body and Evaluation Body. While Subsidiary Body examined nomination files proposed to the Representative List between 2008-2014, Consultative Body analyzed nomination files on Urgent Safeguarding List, Register of Good Safeguarding Practices and International Assistance Requests between 2010-2014. Thereafter, this dual structure was abandoned in 2014 and a new advisory body was formed by the name Evaluation Body. The fact that the advisory bodies of 1972 Convention are international or intergovernmental institutions might, on the one hand, facilitate the transmission of institutional memory and experiences among experts, on the other hand, this might lead to authoritativeness. Occasionally, there might arise some divergences between advisory bodies and World Heritage Committee, which is the decision maker for inscriptions to the list, or state parties proposing their files. Nevertheless, these conflicting fields haven't damaged the valuableness of the World Heritage List yet. In the case of 2003 Convention, election of the members of advisory bodies according to quotas and balances and inability of each member to serve more than two or four years hinder the formation of institutional memory and transmission of experiences. On the other side, it is possible to elect experts who aren't competent enough academically or scientifically or don't have the knowledge of the Convention due to the fact that 6 members are elected on behalf of their governments out of 12 members and the rest six members are the representatives of NGOs. Therefore, this might cause some disputes over the accuracy of advises and on the other hand, it might give way to frailty of authority as it may not be possible to hold the efforts of the committee members to include the elements with unfavorable opinion in the list. In order to prevent this, the inclusion of universities, research centers, institutes, UNESCO chairs and Category 2 Centers into advisory mechanisms may be proposed. Furthermore, in contrast to 2003 Convention, 1972 Convention have the mechanism enabling the experts to see the heritage sites in situ. For this reason, accuracy rate of the advises go down. So that, instead of evaluation of files, evaluation of heritage in situ might be more beneficial. Thus, a strong and assuring advisory mechanism might contribute more to the valuableness of the Convention and credibility of the lists.

Key Words

ICOMOS, IUCN and ICCROOM, Subsidiary Body, Consultative Body and Evaluation Body, Research Centers, UNESCO Chairs, Category 2 Centers.

UNESCO, kuruluşunu izleyen birkaç yılın ardından kültürel mirası korumaya yönelik programlar başlatmış ve uluslararası etkisi oldukça güçlü sözleşmeler hazırlamıştır. 1945-2018 yıllarını içine alan 73 yıllık tarihi boyunca, özellikle uygulamaya koyduğu yedi sözleşme ile kültürel mirasın ve kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması yönünde kayda değer başarılar elde etmiştir. Bu yedi sözleşmenin dördü doğrudan “somut” miraslarla ilgili olup 1954, 1970, 1972 ve 2001 yıllarındaki UNESCO Genel Konferanslarında kabul edilmiştir. Ne yazık ki UNESCO'nun “somut ol-

mayan miras” üzerine dikkati -1952 tarihli, yazar haklarını düzenleyen ve kültürle ilişkisi diğerlerine göre daha sınırlı olan sözleşmeyi saymazsak- geç dönemde gerçekleşmiş ve konuyla doğrudan ilgili sözleşmeler ancak 2003 ve 2005 yıllarında hazırlanabilmiştir.¹ (Oğuz 2018:13-21). Bu sözleşmeler, 1970 Sözleşmesi veya 2005 Sözleşmesi şeklinde, kabul edildikleri Genel Konferansların yapıldığı yılların adıyla da anılmaktadır.

Bu yedi sözleşme arasında uluslararası liste yapan, bu şekilde miraslara görünürlük sağlayan ve bunu yaparken de tavsiye organlarıyla et-

kin olarak çalışan biri “somut” diğeri “somut olmayan” mirasları korumayı hedefleyen iki sözleşme, uluslararası toplumdaki yakın ilgi görmüştür. 2018 yılı itibarıyla, 1972 tarihli *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme*'ye UNESCO'ya üye 195 devletten 193'ü, 2003 tarihli *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'ne ise 178'i taraf olmuştur. Taraf olma durumuyla ilgili bu rakamlar, her iki sözleşmenin de uluslararası toplumda ne denli kabul gördüğünü ve önemli bulunduğunu göstermektedir. Bu ilgi aynı şekilde bu sözleşmelerin uluslararası listelerine de yansımıştır. 1972 Sözleşmesinin bir anlamda “temsili listesi” olan Dünya Miras Listesinde (DML), 845'i kültürel, 209'u doğal ve 38'i karma olmak üzere toplam 1092 miras alanı yer alırken, 2003 Sözleşmesinin İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi (TL), *Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi (AKL)* ve Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı (KİUK) adlı üç farklı listesinde toplam 470 miras bulunmaktadır. Miras alan ve unsurlarını korumaya yönelik bu resmî veri ve sayılara 1972 Sözleşmesinin *Geçici Listesindeki* 1698 miras alanını ve 2003 Sözleşmesinin *Ulusal Envanterlerindeki* sayıları on binlere ulaşan somut olmayan kültürel miras unsurlarını da eklemek gerekmektedir.

1972 Sözleşmesinin UNESCO'da kabul tarihinden bugüne 46, yürürlük tarihinden bu yana 43 yıl geçmiş, uzmanları tarafından eleştirilen kimi sorunlu konuları yanında uluslararası toplumda önemli bir somut kültürel ve doğal miras duyarlılığının ve koruma bilincinin kazanılmasına vesile olmuştur. Bu bilinçle yapılan ulusal

veya yerel tesciller, Geçici Listeye ve DML'ye kayıtlar, hızlı kentleşme, sanayileşme, aşırı göçler vb. sebeplerle miras alanlarının tahrip edilme, kötüye kullanılma veya yok edilme hızını düşürürken toplumdaki farkındalık düzeyini yükseltmiştir. Miras alanlarının gördüğü ziyaretçi ilgisinin yerel ve ulusal kalkınmaya olumlu etkisi de bu bilincin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bugün gelinen noktada 1972 Sözleşmesinin korumayı amaçladığı miras alanları sabotaj, hırsızlık, yangın, deprem, su baskını gibi insan veya doğa kaynaklı felaketler ve suç olarak tanımlanmış kasıtlı eylemler dışında hem yerel halkın, hem devletin, hem de uluslararası toplumun koruma şemsiyesine kavuşmuştur. Böylece uluslararası listelerde yer almasalar dahi bu tür alanlarda topyekün, bilinçli ve yok edici iş ve eylemlerin devlet veya yöneticiler eliyle yapılması, sözleşme öncesine göre bir hayli zorlaşmıştır. Bunu sözleşmenin kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik elde edilmiş bir başarısı ve uluslararası toplumda meydana getirdiği güçlü farkındalık olarak görmek gerekir.

Bu başarıda sözleşmenin tavsiye mekanizmasını oluşturan ve “uluslararası sivil toplum veya hükümetler arası kuruluş” niteliğini haiz olan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) ve Uluslararası Kültür Varlıkları Onarım ve Koruma Araştırma Merkezinin (ICCROM) rol ve katkısı önemlidir. Sözleşmenin 8/3. maddesinde ve “Oryantasyon” olarak adlandırılan Uygulama Rehberinde de bu üç kuruluşun çalışma biçim ve esasları 30-37, 143-151, 247-254. maddelerde düzenlenmiştir. (<<http://whc.unesco.org/fr/orientations>>).

Adaylık dosyalarını inceleme ve değerlendirme sürecindeki en önemli ve resmî danışsal roller, kültürel miras alanında 1964 yılında Paris'te kurulan ve görev tanımı Oryantasyon'un 34 ve 35. maddelerinde yapılan ICOMOS'a, doğal miras alanında ise 1948 yılında İsviçre'nin Gland şehrinde kurulan ve görev tanımı Oryantasyon'un 36 ve 37. maddelerinde belirtilen IUCN'e verilmiştir. Bu iki uluslararası kuruluş, DML'ye sunulan dosyanın ön incelemesi, ilgili miras alanına uzman veya uzmanlar heyeti gönderilmesi, uzmanlar grubunun bir araya gelerek nihai tavsiyeyi oluşturması, bu tavsiyenin olumsuz yönde olması durumunda ilgili devletle uzmanlar düzeyinde karşılıklı görüşmelerin sürdürülmesi gibi mevzuatta tanımlanmış rol ve görevleri üstlenmiştir. Öte yandan adaylık dosyasının kabulü aşamasında nihai karar mercii olan Dünya Miras Komitesinin (DMK) karar sürecinde bu iki tavsiye organının görüş, öneri ve tavsiyelerine başvurması işleyiş usul ve esasları içerisinde yerini almıştır. DML'ye alınmış bir alanın güncel durumunun incelenmesi ve raporlandırılması için alan araştırması yapılması da bu iki danışsal kuruluşun görev tanımları arasında bulunmaktadır. Bütün bu titiz inceleme ve araştırmaların sonunda oluşan tavsiye kararına DMK kimi durumlarda uymamakta ve farklı kararlar alabilmektedir. Alınan bu tarz kararlar öncesinde ICOMOS ve IUCN'in DMK'da yapılan tartışmalar sırasında uzman görüşü de dinlenmektedir. Öte yandan tavsiye aleyhine verilen bu tür kararlar çoğu durumda ICOMOS veya IUCN'in raporlarının teknik yanlışlarından çok, sayıca az da olsa miras alanının özel durumundan veya ilgili taraf devletin

yürüttüğü ikili ilişkilerden de kaynaklanabilmektedir. Bunlara ek olarak ICOMOS veya IUCN'in farklı yıllarda, farklı uzman görüşlerine bağlı olarak aynı alan ve dosya için farklı görüşler verdiği durumlar da ortaya çıkabilmektedir². DMK'nın çalışmaları, danışsal kuruluşların tavsiyeleri ve Komitenin kararları bakımından incelendiğinde bu tür durumların genel içindeki sayısı görülebilmektedir ki bunların Sözleşmenin saygınlığına ve DML'nin güvenilirliğine henüz zarar verecek boyutta olmadığını, Sözleşmenin ve listenin değerliliğini azaltmadığını söyleyebiliriz.

1972 Sözleşmesinin üçüncü tavsiye organı olan ICCROM ise, miras alanlarının koruma ve restorasyon gibi konularında Dünya Miras Komitesine tavsiye nitelikli görüş sunmaktadır. ICCROM, "Oryantasyon"un 32 ve 33. maddelerinde tanımlanan görevleri yerine getirmek üzere hükümetler arası kuruluş niteliğiyle UNESCO tarafından 1956 yılında Roma'da kurulmuştur. Koruma ve restorasyon konularına bağlı olarak ilgili ülkeye yapılacak uluslararası teknik ve mali yardım konularında da ICOMOS ve IUCN ile birlikte görev yapmaktadır ki 2003 Sözleşmesinde ICCROM benzeri bir kuruluş bulunmamaktadır.

Esasen 2003 Sözleşmesi öncesinde UNESCO'nun 1997/98 yıllarında başlayan ve 2001, 2003 ve 2005 yıllarında yapılan ilanlarla oluşan 90 Başyapıt ile ilgili Programında değerlendirmeler, Uluslararası Geleneksel Müzik Konseyi (ICTM), Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) Uluslararası Felsefe ve İnsani Çalışmalar Konseyi (ICPHS), Uluslararası Sosyal Bilimler Konseyi (ISSC) ve Uluslararası Tiyatro Enstitüsü (ITI) gibi uluslararası

STK'lar tarafından yapılmış olmakla SOKÜM sürecinde de böyle bir deneyim bulunmaktadır. 2003 Sözleşmesinin Hükümetler Arası Komitesinin (HK) ilk toplantısında şemsiye bir STK'lar organizasyonunun dosya değerlendirme ve diğer işlerde HK'ye yardım etmesi tartışılmış ancak bu fikir kabul görmemiştir (Smeets ve Deacon 2016: 29). SOKÜM uzmanı Skounti ise, dünya genelinde somut olmayan kültürel mirasın zenginliğinin ve çeşitliliğinin inceleme ve değerlendirme süreçlerinin sınırlı sayıda uzmanlık merkeziyle yürütülemeyeceğini savunur (2011: 35).

Bu ve benzeri kaygı ve bakış açılarıyla 2003 Sözleşmesinin tavsiye sistemi, 1972 Sözleşmesinden daha farklı biçimde kurgulanmıştır. 2003 Sözleşmesinin tavsiye organlarının oluşumu ve kuruluşu ile ilgili ilk ve temel hüküm, Sözleşmenin 8.3 ve 9. maddelerinde belirtilmiştir. (Oğuz 2018:205). Buna göre HK, geçici süreli organlar kurarak veya akredite edilmiş STK'lardan yararlanarak uzmanlıklara yönelik danışsal ihtiyaçlarını karşılayabilecektir. Sözleşmenin bu hükmü doğrultusunda, 18-19 Kasım 2006 tarihlerinde Cezayir'de yapılan HK'nin Birinci Olağan Toplantısında çalışma usul ve esaslarını belirleyen İktüzük'ün 14, 17, 20, 21 ve 40. maddelerinde Alt Organ ve Danışsal Organ adlarıyla farklı görevlerle ve geçici nitelikli tavsiye organları kurulabileceği teyit edilmiştir. 16-19 Haziran 2008 tarihlerinde Paris'te yapılan İkinci Taraf Devletler Genel Kurulunda (TDGK) kabul edilen Uygulama Yönergesinin 19-33. maddelerinde TL'ye sunulacak adaylık dosyalarını inceleyecek ve HK'ye danışmanlık edecek Alt Organın (AO) çalışma usul ve

esasları belirlenmiştir. Bu karar doğrultusunda ise HK'nin 4-8 Kasım 2008 tarihlerinde İstanbul'da yaptığı Üçüncü Olağan Toplantısında Komite üyesi altı devletten oluşan ilk AO'nun kuruluşu yapılan seçimle gerçekleşmiştir. Bu AO, 2008-2010 yılları arasında iki yıl görev yapmış ve TL için bir anlamda kuruculuk görevini üstlenmiştir³. Bu yapı iki yıllık görev sürelerini tamamlayanların yerine UNESCO seçim gruplarına göre coğrafi dağılım ve dengeler gözetilerek Komite üyesi yeni devletlerin seçilmesiyle Değerlendirme Organının (DO) kurulduğu 2014 ve fiilen göreve başladığı 2015 yılına kadar sürmüştür.

AKL, KIUK ve gelişmekte olan ülkeler için öngörülen 25.000 (daha sonra 100.000) ABD Dolarının üstündeki Uluslararası Yardım Başvuruları (UYB) için de yeni bir tavsiye mekanizması kurulmuştur. Altısı bağımsız uzman olmak, altısı ise akredite sivil toplum kuruluşları arasından seçilmek üzere on iki üyeden oluşacak olan yeni bir Danışsal Organın (DAO) kurulması, 22-24 Haziran 2010 tarihinde Paris'te toplanan Üçüncü TDGK'da nihai karar olarak benimsenmiş ve Uygulama Yönergesi de buna göre düzenlenmiştir. Bu düzenleme sonrası 15-19 Kasım 2010 tarihlerinde Kenya'nın başkenti Nairobi'de yapılan Beşinci HK Toplantısında UNESCO'nun seçim bölgelerine göre altı bağımsız uzman ve altı akredite STK'dan oluşan 12 üyeli ilk DAO'nun kuruluşu gerçekleşmiş, belirlenen rotasyon sistemine göre üyelerin görev süreleri dört yıla sınırlandırılmıştır. Bu organ da Değerlendirme Organının (DEO) kurulduğu 2014 ve fiilen göreve başladığı 2015 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür.

Geçen zaman zarfında HK, uzun istişare ve tartışmaların sonunda iki tavsiye organının varlığının gereksizliğine hükmederek bütün adaylık dosyalarına tek elden bakılması yönünde yeni bir görüşe varmıştır. HK bütün adaylık dosyalarının DEO adıyla oluşturulacak on iki kişilik yeni bir mekanizma tarafından incelenmesine yönelik önerisini 2-7 Aralık 2013 tarihleri arasında Bakü'de yapılan Sekizinci Olağan Toplantısında oluşturmuş ve bu öneri 2-4 Haziran 2014 tarihlerinde Paris'te yapılan TDGK'da benimsenerek Uygulama Yönergesinde yerini almıştır. Buna göre, Değerlendirme Organi, UNESCO'nun coğrafi dağılım ve temsil esaslarına uygun şekilde Sözleşmeye taraf olan ancak HK üyesi olmayan altı devlet adına seçilen bağımsız uzman ile altı akredite STK'dan oluşacak ve her uzman veya STK'nın görev süresi dört yıl ile sınırlı olacaktır.⁴ Bu karar akabinde HK'nin 24-28 Kasım 2014 tarihlerinde Paris'te yaptığı Dokuzuncu Olağan Toplantısında DEO'nun üyeleri belirlenmiş ve 2015 dönemi için sunulan dosyaları inceleyerek ilk görevini yerine getirmiştir. Değerlendirme Organını 2015, 2016, 2017 yıllarında HK'de incelenen dosyalar için kendi çalışma usul ve esasları çerçevesinde tavsiye nitelikli görüşlerini sunmuş, HK de kendi iç değerlendirmesiyle nihai kararlarını almıştır.⁵

İki sözleşmenin tavsiye organlarının kuruluş ve işleyiş kural ve süreçleri karşılaştırıldığında en önemli farkın devamlılık ve deneyim konularında ortaya çıktığı görülmektedir. 1972 Sözleşmesinin tavsiye organları, hükümetler arası veya uluslararası kurum ve kuruluş niteliğinde iken, 2003 Sözleşmesinin tavsiye organla-

rı HK tarafından kurulan ve üyeleri sıkça değişen geçici statülü yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. ICCROM, UNESCO tarafından bizzat kurulan, ICOMOS ve IUCN ise uzun yıllardır varlıklarını sürdüren, gerek merkezde gerekse UNESCO üyesi devletlerde ulusal komiteler aracılığıyla geniş uzman ağına sahip olan danışsal kuruluşlar olarak önemli bir kurumsal hafıza, birikim ve deneyim kazanmışlardır. Nitekim Smeets ve Deacon, DML aday dosyalarının ICOMOS üyelerinin bölgesel bilgiye uzmanlığa sahip miras profesyonelleri olduğuna dikkat çekerek, alanları ziyaret etmek, ülkelerin koruma raporlarını listeye yazımı sonrasında gözlemlemek gibi etkinlikler aracılığıyla aday dosyalarındaki bilgileri kontrol etme imkânlarının varlığına vurgu yaparlar. Buna karşılık, 2003 Sözleşmesinde dosyaları inceleyen Organların üyeleri, aday gösterilen unsurların özel alanları, toplulukları ya da bölgeleri gözetilerek seçilmiş uzmanlar değillerdir ve sadece aday dosyada sunulan bilgiler ışığında değerlendirme yapmaktadırlar (2016: 31). Nitekim uluslararası ve son derece deneyimli STK'ların uzmanlarıyla sürdürülen Başyapıtlar Programında da uzman seçimi konusunda pek çok zorluk ortaya çıkmıştır (Seeger 2009:123).

1972 ve 2003 Sözleşmeleri değerlendirme sürecini yürüten uzmanların kimliklerinin açıklanması ve raporların sunulması açısından da farklı yaklaşımlara sahiptir. ICOMOS ve IUCN değerlendirmecilerinin kimlikleri gizli tutulurken 2003 Sözleşmesinde DEO'nun üyeleri bizzat HK tarafından seçilmekle herkesçe bilinmektedir (Smeets and Deacon 2016: 30).

Kuşkusuz her iki yapının da tav-

siye mekanizmasına olumlu ve olumsuz yansımaları bulunmaktadır. 1972 Sözleşmesi uzmanlarını hükümetler arası ve uluslararası nitelikli üç tavsiye kuruluşunun daimî statülü memurları ve üyeleri arasından belirlediği için ortaya çıkan bütün deneyimler ve birikimler bu üç kuruluşun kurumsal hafızasını oluşturmaktadır ki bu yabana atılmayacak bir kazanımdır. Öte yandan bu tür bir süreklilik, uzmanlık, deneyim ve birikim kimi durumlarda karşımıza “otoriterleşme” veya yeniliklere kapalılık olarak da çıkabilmektedir. Ahmed Skounti, tavsiye organlarının değerlendirmelerinin “tavsiye niteliği” taşımasına rağmen gerçek bir “güç” kazandığına yönelik görüşlerin uzmanlık merkezlerini ve STK’ları içeren genişletilmiş bir danışma süreci oluşturulması düşüncesini doğurduğuna dikkat çeker (2011: 35). Ayrıca Skounti, önemli bir tespit olarak 1972 Sözleşmesinin tavsiye organlarındaki uzmanların yoğunlaştığı yer olarak Avrupa merkezli kaldığını, 2003 Sözleşmesinin uzmanlar arasında coğrafi dağılımı gözettiğini söyler (Skounti 2011).

Bununla birlikte 2003 Sözleşmesinin uzmanlık sistemi, AO üyeleri için iki, DAO ve DEO üyeleri içinse dört yıl görev yapan geçici statülü uzmanlar veya akredite STK’lardan oluştuğu için deneyimler ve birikimler kurumsal hafızaya kaydedilememekte ve tavsiye sisteminin hizmetine sunulmamaktadır. Yazılı belgelere yansımayan deneyim ve birikimleri hafızasına kaydetme görevi, Sözleşmenin Sekretaryasına bırakılmaktadır. Ne var ki, Sekretaryanın dosya içeriklerine yönelik inceleme ve tavsiye görevinin bulunmaması ve son dönemlerde UNESCO’nun içinde bulunduğu mali

sorunlar nedeniyle yaşanan personel sorunları, bu hafızanın etkin kullanımında da zorluklar ortaya çıkarmaktadır. 2003 Sözleşmesinin tavsiye sisteminde yerleşik ve devamlılığı olan bir yapının bulunmaması, tavsiye sisteminin zayıf yönü iken⁶, otoriterleşmenin olmamasına bağlı olarak HK’nin karar verme sürecinde daha rahat çalışması kimi açılardan güçlü tarafı olarak görülebilir. HK’nin bu gücü yerinde ve doğru kullanmadığı durumlarda ise sözleşmenin ve listelerin güvenilirliği sarsılmaktadır⁷.

Öte yandan 1972 Sözleşmesinin danışsal kuruluşları kültürel miras, doğal miras ve koruma alanlarında ayrı ayrı uzmanlaşırken 2003 Sözleşmesinde 2008 yılında kurulan AO ile 2010 yılında kurulan DAO arasında uzmanlığa dayalı bir fark bulunmamaktadır. Her iki organ da farklı listelere kaydı önerilen benzer temalı mirasları incelediği ve üyeleri rotasyon sistemine göre her yıl değiştiği için ürettikleri belgeler dışında karşılıklı deneyim paylaşımını mümkün kılan çalışma ortamlarına da sahip olamamışlardır. Bunun bir anlamda doğal sonucu olarak da benzer konularda farklı ve çelişik tavsiye kararlarının ortaya çıkması gibi durumlar oluşmuştur. Böyle durumlarda HK üyesi devletlerin varsa deneyimli uzmanlarının ve Sekretaryanın birikimi öne çıkmıştır. Bu da uzmanlıktan çok teknik bilgi ve birikimin öncelendiği bir yapı oluşturmuş, bu yapı ise sistemi alan çalışmalarına dayalı bilimsellikten uzaklaştırmaktadır. Son dönemlerde yaşanan personel hareketliliği, teknik birikim anlamında Sekretarya belleğinin de zayıflamasına ve tavsiye mekanizmasının sağlıklı işlememesine neden olmuştur.

2008 yılında kurulan AO'nun ve 2010 yılında kurulan DAO'nun çok kısa sürede ömürlerini tamamlamalarının arkasında deneyimlenmiş pek çok olumsuz görüş bulunmaktadır. Örneğin taraf devletlere adaylık dosyası sunmada bir sınır ve kota konulmayan ilk dönemlerde⁸ sözleşme süreçlerini iyi takip eden birkaç ülkenin özellikle TL'ye sunduğu adaylık dosyasının sayıca fazla oluşu nedeniyle nitelikli ve dengeli bir inceleme yapılamamış ve kimi dosyalar için uygun tavsiyeler verilememiştir. Sekretarya, AO, DAO ve HK'nin incelemeye ve uygulamaya yönelik deneyimsizlikleri, listelere yazımlarda kimi olumsuzluklara yol açmıştır⁹.

Bunda en temel eksiklik, adaylık dosyasını inceleme sürecinde dosyada yazılanların yetersizliği yanında dosya dışı verilerin yokluğudur. Öte yandan sözleşme belleğinin “incelenen dosyadır, miras değildir” vurgusu da çoğu durumda yanlış yorumlanmış, korumaya ve katılıma yönelik pek çok soru bu süreçte cevapsız kalmıştır. Oysa 1972 Sözleşmesindeki gibi alan araştırması yapılabilse, ilgili toplulukla ve diğer paydaşlarla görüşülebilse ve mirasın güncel durumu yeterince kavranabilseydi dosyanın unsuru yeterince anlatıp anlatmadığı görülebilecekti. Nitekim Janet Blake, 1972 Sözleşmesinde mirasın 2003 Sözleşmesinde ise topluluğun önemli olduğuna, mirasın yaşayabilirliğinin onlar tarafından sağlandığına dikkat çeker (2018:115). Bu çerçevede tavsiye organlarının listelere kayıt sürecinde topluluk katılımını düzenleyen TL için R4, AKL için U4 ölçütünün yeterince işletilmediğine dair vurguları önemli olmakla birlikte alana dayalı deneyimlere ve gözlem raporlarına dayanmadığı için HK

tarafından fazla önemsenmemiştir.

Öte yandan diğer dört ölçüt açısından sorunlu dosyaların AO veya DAO'dan olumlu tavsiye aldığı örnekler de bulunabildiği gibi HK üyesi devletlerin dosya sunan devletlerle ikili ilişkileri çerçevesinde veya uzmanlıklarını doğrultusunda tavsiye organlarının önerileri hilafına karar alınmasını sağlayabilmektedirler. DEO'nun kurulması, taraf devletlerin AO veya DAO dönemine göre süreci doğrudan kontrolünü asgari düzeye indirmiş ise de büsbütün ortadan kaldırmamıştır (Smeets and Deacon 2016: 30)

Listelere unsur kaydettirme sürecinde DEO tarafından yapılan tavsiyeler ve alanda yapılan halk bilimsel veya antropolojik araştırmalara dayalı uzman görüşleri yerine listeye unsuru ekletme başarısını ve mutluluğunu yaşamak isteyen ülkelerin HK üyesiyle sağladığı diyalogların belirleyici olması, sözleşmenin değerliliğini ve listelerin güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemeye yeni dönemde de devam etmektedir (Oğuz 2017: 5-17).

AO'nun HK üyesi devletlerin resmî uzmanlarından oluşması, bu nedenle uzmanlıklarının yetersiz kalması, devletler arası ikili iş birliği, dayanışma, yardımlaşma veya rekabet gibi faktörlerin bu sistem içinde sıklıkla devreye girmesi gibi nedenlerle dosyaların yeterince incelenemediği hususu TL'ye yapılan kayıtlar özelinde bağımsız uzmanlarca eleştirilmektedir¹⁰. Özellikle R4 ve R5 ölçütleri bakımından olumlu tavsiye alan veya HK tarafından AO'nun olumsuz tavsiyesi hilafına kayıt kararı verilen kimi dosyalar özelinde ilgili toplulukların miraslarının UNESCO listelerine alındığını basından öğrendikleri örneklerin bulunması “topluluğun mirasını topluluksuz

koruma” gibi bir garabetin bulunduğu örnekler ortaya çıkarmıştır.

Altı bağımsız uzman ve altı akredite STK’dan oluşan DAO’nun incelediği dosyaların başlangıçta taraf devletlerde fazla ilgi görmeyen AKL, KIUKve gelişmekte olan ülkeleri içine alan UYT ile ilgili olması nedeniyle DAO, koruma sürecinde AO’ya göre daha geri planda kalmıştır ve etkisi ve gücü fazla tartışılmamıştır. Bununla birlikte, DAO’nun çok katı bir inceleme süreci yürüttüğü ve dosyalara olumlu bakma oranının çok düşük olduğu eleştirileriyle Komite çalışmaları sırasında karşılaşılmış ve tavsiyelerine uyulmayan örnekler ortaya çıkmıştır. Bu da 12 kişilik bağımsız uzmanlar grubunun unsura yönelik teknik ve ayrıntılı incelemelerinin bile HK üyeleri tarafından yetersiz bulunması gibi durumlarla karşılaşılmaması sonucunu doğurmuştur. Toplantı sırasında HK üyelerinin görüş ve değerlendirmelerini söz alarak beyan etmeleri, devletler arası yaklaşımların devreye girmesine neden olabilmektedir. Bunun U4 ve U5 ölçütlerine yönelik olması durumunda, TL’de de karşımıza çıkan “topluluğun mirasını topluluksuz koruma” sorunuyla bu konuda da karşılaşılmaktadır. Bununla birlikte 2003 Sözleşmesinin, 1972 Sözleşmesine göre topluluğun katılımı konusunda daha hassas ve başarılı olduğu, 2003 Sözleşmesinin Uygulama Yönergesinde topluluğun katılımını düzenleyen bölümler varken 1972 Sözleşmesinin Oryantasyonunda bu tarz bölümlerin bulunmadığı hatırlanmalıdır (Smeets ve Deacon 2016: 26).

Sözleşme yönetimi, adaylık dosyalarının incelenmesi ve HK’ye tavsiye verilmesine yönelik sistemin AO ve DAO şeklindeki ikili yapısını bir an-

lamda “iki başlılık” olarak görerek değiştirmiştir. HK’de kabul edilen ve 2-4 Haziran 2014 tarihlerinde yapılan Beşinci TDGK’da onaylanan Uygulama Yönergesinin 26-29. maddelerine göre Sözleşmeye taraf olan ancak HK üyesi olmayan devletlerden UNESCO Seçim Gruplarına göre belirlenen altı uzman ve Sözleşmeye akredite altı STK’dan oluşan DEO’nun kurulmasına karar verilmiştir. Ne var ki bu yeni uzmanlar kurulunun HK’ye yaptığı tavsiyelerin pek çoğu da HK üyeleri tarafından kabul görmemiş, beş ölçütün birinden değil, ikisinden hatta dördünden bile olumsuz görüş alan dosyaların kaydı yönünde kararlar alınmıştır. Bunda DEO’nun görüşünün yerinde olmaması, değerlendirmenin eksik veya hatalı yapılması gibi nedenlerin yanında, HK üyesi ülkelerin dosya sahibi ülkelerle ikili ilişkileri çerçevesinde unsurun listelere kaydının yapılmasını sağlamak gibi amaçlarının da öne çıktığı söylenebilir. Şurası manidar ve dikkate değerdir ki gerek AO ve DAO’nun gerekse 2015 yılında göreve başlayan DEO’nun hiçbir olumlu değerlendirmesi ve unsurun listelere kaydı yönündeki tavsiyesi eleştiri konusu yapılmamıştır. Buna karşılık özellikle 2016 yılındaki olumsuz tavsiyelerinin tamamının olumluya çevrilmesi, uluslararası SOKÜM uzmanları arasında HK’nin dosyanın ölçütler açısından bilimsel incelemesinden çok, HK üyeleri nezdinde başarılı kulis yapan ülkelerin dosyalarının kabulü yönünde çalıştığı düşüncesini ve itirazını ortaya çıkarmıştır. Nitekim DEO Başkanı ve Raportörü de söz alarak bu yöndeki düşüncesini ifade etmiştir. Tavsiye organı ile HK arasındaki bu uyumsuzluk, 2017 yılında DEO’nun hemen hemen hiçbir konuda olumsuz görüş

içeren tavsiyede bulunmama gibi oldukça farklı, sessiz ve alışılmadık bir “protesto” eylemi ile sonuçlanmıştır. Böylece 2016 yılında HK'nin kararları, 2017 yılında ise DEO'nun tavsiyeleri doğrultusunda hemen hemen bütün adaylık önerilerinin listelere kabul edilmesi gibi bir sonuç elde edilmiştir.

DEO'nun tavsiye kararlarına çeşitli gerekçelerle HK tarafından uyulmamasında devletler arası ikili ilişkilerin yanında tavsiyelerin isabetsiz veya dayanaksız oluşu da rol oynamaktadır. Bunda da uzmanların seçimindeki ve alan ziyaretine dayalı raporlandırmanın eksikliği üzerinde durulabilir. Mesela uzmanların Sözleşmeye taraf devletler arasından altı seçim grubuna göre belirlenmesi zorunluluğu veya miras konularına göre dağılım ihtiyacı yetkin ve yeterli uzmanların Organda görev almasını kısıtlamaktadır. Buna bir de pek çok ülkenin alan araştırmalarına dayalı deneyim, bilimsel yetkinlik ve sözleşme süreçlerini takip açısından yeterliliği olmayan kişileri uzman olarak Sözleşme süreçlerine eklememesi Organın uzmanlık gücünü zayıflatan etkenlerden biri olarak görülebilir¹¹.

Öte yandan DEO'da akredite STK'ların yer alması, bunların UNESCO seçim gruplarına göre coğrafi denge ve dağılıma göre belirlenmesi de bir başka kısıtlılık olarak ortaya çıkmaktadır. Sözleşmeye akredite STK'ların çoğunlukla Batı Avrupa ve Kuzey Amerika bölgesini içine alan Birinci Grupta toplanması, buna karşılık Afrika başta olmak üzere diğer gruplarda neredeyse seçime katılacak STK bulunmaması (Oğuz 2017: 11), sistemin iyi işlememesine neden olmakta ve 1972 Sözleşmesindeki Avrupa merkezlik sorununu 2003 Sözleşmesi için

de akla getirmektedir. Ancak burada asıl dikkat edilmesi gereken husus ise, bu STK'ların ne kadarının uygulamaya yönelik topluluk organizasyonu, ne kadarının ise adaylık dosyalarını incelemeye yönelik uluslararası kuruluş niteliğinde olduğudur. Şurası bir gerçektir ki STK'lar somut olmayan kültürel mirasın bilimsel araştırma ve inceleme boyutundan daha çok, aktarma ve yaşatma gibi uygulama yönlerine daha fazla ilgi duymakta ve yapılanmalarını da buna göre oluşturmaktadırlar. Konunun bilimsel araştırma, karşılaştırmalı ve uluslararası çalışma gibi akademik yönleri ise daha çok üniversitelerdeki ilgili bölüm, merkez, enstitü ve kürsüler tarafından yürütülmektedir.

HK'nin 18-19 Kasım 2006 tarihlerinde Cezayir'de yapılan Birinci Olağan Toplantısının sekizinci maddesinde alınan kararla belirlenen gözlemciler arasında sayılan ve STK'lar dışında kalan “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar” ifadesi, 3-7 Eylül 2007 tarihleri arasında Japonya'nın başkenti Tokyo'da yaptığı İkinci Olağan Toplantısının 8. maddesinin 4,5 ve 6. bentlerinde “inceleme merkezleri ve araştırma enstitüleri” şeklinde yer almış, 18-22 Şubat 2008 tarihleri arasında Sofya'da yaptığı İkinci Olağanüstü Toplantıda ise sözleşmenin icrasında kendilerine başvurulacak kurumlar olarak Uygulama Yönergesine eklenmiş, bu kararlar ise İkinci TDGK'nun 16-19 Haziran 2008 tarihlerinde Paris'te yapılan toplantısında onaylanarak Uygulama Yönergesinin “Sözleşmenin İcrasına Katılım” başlıklı Üçüncü Bölümünde yer alan 76, 81, 85 ve 86. maddelerinde rol ve görevleri tanımlanmıştır. Bu tanımlamalara ve yaklaşımlara, HK'nin Üçüncü

Olağan Toplantısından başlayarak atıfta bulunulmuş, Üçüncü ve Beşinci TDGK'da da tekrar edilmiş, son olarak 4-6 Haziran 2018 tarihleri arasında Paris'te yapılan Yedinci TDGK'da kabul edilen 9 nolu karar ekini oluşturan "2003 Sözleşmesi Sonuçlarının Genel Çerçevesi" belgesinin 25.2 maddesinde de inceleme merkezleri ve araştırma enstitülerinin sözleşmenin icrasındaki rolü vurgulanmıştır. Sekreteryanın, tavsiye organlarının, HK'nin veya TDGK'nın diğer iş, eylem ve kararlarında da bu bakış açısı korunmuş ve araştırma merkez ve enstitülerinin koruma süreçlerindeki ulusal ve uluslararası rolleri pek çok kere vurgulanmıştır.

Sözleşmenin ilerleyen yıllarında üniversiteler tarafından kurulan UNESCO Kürsüleri de gündeme gelmiş ve onların da koruma süreçlerinde üstlenebilecekleri rol ve görevler üzerinde durulmaya başlanmıştır. HK'nin 24-28 Kasım 2014 tarihlerinde Paris'te yapılan Dokuzuncu Toplantısının 6.5 nolu, 30 Kasım-4 Aralık 2015 tarihlerinde Namibya'nın başkenti Windhoek'te yapılan Onuncu Toplantısının 7.b.7 nolu ve 4-9 Aralık 2017 tarihlerinde Güney Kore'nin Jeju adasında yapılan On İkinci Toplantısının 5.b.7 nolu kararlarında sözleşmenin icrasında UNESCO Kürsülerinin rol ve önemine vurgu yapılmış, Sekreteryanın üniversitelerle ve UNESCO Kürsüleriyle iş birliğini güçlendirmesi telkin edilmiş, bu bakış açısı ve yaklaşım, TDGK'nın 30 Mayıs-01 Haziran 2016 tarihlerinde Paris'te yapılan Altıncı Toplantısının 6.8 nolu kararına da aynen yansıtılmıştır¹².

Sözleşmenin icrasında ulusal ve uluslararası rollerine vurgu yapılan enstitü, merkez ve kürsüler yanın-

da gündem güne sayıları ve etkinlikleri artan uzman kuruluşlar olarak UNESCO himayesinde, özel mevzuatla kurulan ve koruma süreçlerine araştırma ve uygulamaya yönelik birikimleriyle katkı veren İkinci Kategori Merkezlerin rol ve önemleri de vurgulanmıştır. Sözleşmenin İkinci Kategori Merkezlerle ilgili ilk kararı, HK'nin 18-22 Şubat 2008 tarihleri arasında Sofya'da yaptığı İkinci Olağanüstü Toplantıda alınmıştır. Alınan kararın TDGK'nın 16-19 Haziran 2008 tarihlerinde Paris'te yapılan İkinci Olağan Toplantısında onaylanmasıyla Uygulama Yönergesinin "Sözleşmenin İcraasına Katılım" başlıklı Üçüncü Bölümünde yer alan 85. maddesinde rol ve görevleri tanımlanmıştır. Bu tanımlama ekseninde sözleşmenin ulusal veya uluslararası süreçlerine katkısı ve öncelikli olarak bölgesel icrasındaki katılım ve rolleri HK'nin 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11 ve 12. Olağan Toplantılarında da vurgulanmıştır.

Üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, enstitülerin, UNESCO kürsülerinin ve UNESCO himayesinde kurulan İkinci Kategori Merkezlerin sözleşmenin yerel, ulusal, bölgesel veya uluslararası icrasında katkı ve katılımlarını öngören, teşvik eden ve bir anlamda talep eden yönetim mekanizması, bu kurumlara güçlü, etkili ve belirgin bir inceleme, araştırma ve tavsiye rolü vermemiştir. Sözleşmenin uluslararası icrasında uzmanların etkin katkısının görüldüğü 2008-2014 yılları arasında görev yapan AO, 2010-2014 yılları arasında görev yapan DAO ve 2015 yılından bu yana görev yapan DEO'nun oluşumunda bu uzmanlık kurumlarından doğrudan yararlanılmamıştır. Bu kurumların uzmanları AO'da HK üyesi devlet adına, DEO'da

ise Sözleşmeye taraf devlet adına görev yapabilmektedir. DAO'ya uzman seçiminde ise resmî kurumlarda çalıştıkları gerekçesiyle “bağımsız uzman” olarak görülmemişlerdir.

DAO ve DEO'nun diğer altı üyesi ise akredite STK'lardan seçildiği için, üniversitelerle bağlantılı uzman kuruluşlar, bu kotadan da tavsiye mekanizmasında yer alamamışlardır. Akredite STK'ların bölgeler arasındaki dağılımındaki eşitsizlikler ve akademik uzmanlıklarındaki sınırlılıklar, başta adaylık dosyalarının incelenmesi olmak üzere tavsiye mekanizmasının ve HK'nin güvenilirliğinin azaltmaktadır.

Listelerin güvenilirliğini sürdürmesi için üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, enstitülerin, UNESCO kürsülerinin ve İkinci Kategori Merkezlerin Sözleşmeye akreditasyonuna ve böylece tavsiye mekanizmasına daha etkin katılımını sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılabilir. Bu düzenlemeler arasında bu akademik kurumların listelere kayıt sürecinde ulusaldan başlayarak adaylık dosyaların incelenmesinde ve HK'ye tavsiye sunma mekanizmasında görev almaları sağlanmalıdır. Bunun için 12 üyeli DEO'da sözleşmeye taraf devletlere ayrılmış altı uzmanın araştırma merkezleri veya UNESCO Kürsüleri gibi UNESCO'ya akredite olmuş ve akademik çalışmalarıyla temayüz etmiş kurumlardan seçilmesi veya her seçim bölgesinden bir akademik kurumun dâhil edilmesiyle DEO'nun 18 üyeli hâle getirilmesi öngörülebilir. Öte yandan bu üniversite kurumlarına listelere kaydedilen mirasların koruma durumları hakkında ICCROM benzeri roller de verilebilir.

Böylece 1972 Sözleşmesinin tav-

siye organlarının olumlu yönünü oluşturan köklü bir kurumsal yapı ve aktarılabılır bellek özelliği 2003 Sözleşmesinde akademik kurumlar eliyle ve farklı bir modelle sağlanmış olacaktır. Öte yandan 1972 Sözleşmesinde tavsiye mekanizmasının alanla ilgili tek bir kuruluşa devredilmesiyle şikâyetlere konu olan otoriterleşme ve Avrupa odaklı olma sorunuyla bu çok kurumlu ve coğrafi dağılımı gözetilen yapı sayesinde 2003 Sözleşmesinde karşılaşılması olunacaktır.

NOTLAR

- 1 Bu sözleşmelerle ve sözleşmelerin bütün belge ve faaliyetleri ile ilgili daha ayrıntılar için <<https://en.unesco.org/themes/protecting-our-heritage-and-fostering-creativity>>, Türkçe bilgiler içinse <<http://www.unesco.org.tr/Pages/156/13/Kültür>> veya M. Öcal Oğuz'un *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* adlı yayınına bakılabilir. Makalenin bundan sonraki kısımlarındaki sözleşmelere ilgili diğer ayrıntılar da yukarıdaki kaynaklardan alınmıştır.
- 2 Yazıda dikkati konu özelinden dosya ve adaylıklara çekeceği ve ülke ve olay adı zikretmenin uluslararası ilişkiler açısından spekülâtif olacağı kaygısıyla örnekler üzerinde -yazara ait bir tercih olarak- özellikle durulmamıştır.
- 3 AO'a UNESCO'nun altı seçim bölgesinden birer üye olmak kaydıyla Türkiye, Estonya, Meksika, Güney Kore, Kenya ve Birleşik Arap Emirlikleri seçilmiştir.
- 4 AO'yu oluşturan altı HK üyesinin bağımsızlık ve güvenilirlik sorunu yarattığı “bir kişi hem hâkim hem de jüri olamaz” sözleriyle eleştirilmiştir (Smeets ve Deacon 2016: 29).
- 5 Makalenin yazıldığı dönemde henüz 2018 yılında görüşülecek dosyalar için Değerlendirme Organının tavsiyeleri yayımlanmamış ve Hükümetler Arası Komite adaylıkları görüşmemiştir.
- 6 Ahmed Skounti de bu hususa dikkat çekmektedir (2011:35).
- 7 HK'nin Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da 28 Kasım-2 Aralık 2016 tarihlerinde yapılan 11. Toplantısında, DEO'nun hemen hemen bütün olumsuz tavsiyeleri, HK üyeleri tarafından olumluya çevrilerek dosyası ile ilgili süreçleri takip eden, toplantıya

- katılan bütün ülkelerin unsurları listelere kaydedilmiştir.
- 8 Taraf Devletler Genel Kurulu, 4-8 Haziran 2012 tarihlerinde Paris'te yaptığı toplantıda yeniden düzenlediği Uygulama Yönergesinin 33. ve 34. maddelerinde HK'ye her yıl incelenecek adaylık dosyasının limitini tespit yetkisi vermiş ve incelenecek dosya önceliklerini belirlemiştir.
  - 9 Başta Sözleşmenin 31. maddesine göre TL'ye alınan 90 Başyapıt olmak üzere listeler yeniden gözden geçirilebilir ve eksikler iyi niyetli yaklaşımlarla giderilebilir. Ancak dosya hazırlama sürecindeki deneyimsizliklerden, benzer şekilde oluşan tavsiyelerden veya HK'nin kararlarından doğan ve daha çok genel olan sorunlardan saldırı amaçlı veriler elde eden birtakım kötü niyetli kişiler, kimi ülkeler ve dosyalar özelinde haksız ve mesnetsiz yorumlar yapabilmekte, üçüncü kişiler de bu yazılanları sorgulamadan kullanabilmektedir. Bu yaklaşım da özdele ilgili dosyaya ve ülkeye olsa bile genelde sözleşmeye, sözleşmenin tavsiye ve karar organlarının yer aldığı inceleme mekanizmasına ve listelerin güvenilirliğine zarar vermektedir.
  - 10 AO üyeleri çalışma usul ve esasları çerçevesinde ilk değerlendirmelerini birbirlerinden habersiz yapmakta ve sonuçları sisteme yüklemekteydi. İkinci değerlendirme ise Sekretarya organizasyonu ile bir araya gelinerek yapılmakta ve mümkün olduğunca uzlaşa aranmaktaydı. Bu sırada sözünü ettiğimiz devletler arası olumlu ilişkiler veya tam tersine olarak bazı durumlarda önyargılar devreye girmekte bağımsız değerlendirme sonuçlarının tamamen dışında bir tavsiye kararı ortaya çıkabilmekteydi. Bu husus hem 2008-2010 yılları arasında Türkiye'nin AO'da görev yaptığı dönemde yazar tarafından bizzat deneyimlenmiş hem de sonraki süreçlerde HK toplantılarına gözlemlenmiştir. Devletlerin resmî uzmanlarından oluşmaları nedeniyle AO değerlendirmelerinde ister istemez bu tür hususların yaşanabileceği kabul edilmelidir.
  - 11 Sözleşmeye taraf devlet kotasından DEO'ya üye olarak önerilen veya seçilen kimi kişilerin gerek somut olmayan kültürel miras gerekse sözleşmenin uygulama süreçleri hakkında herhangi bir birikimleri olmadığı geçmişte gözlenmiştir. Devletler arasındaki ikili ilişkiler burada da belirleyici olabilmekte ve uzmanlık açısından isabetsiz seçimler yapılabilmektedir.
  - 12 Bu karar gerek Sekretarya gerekse UNESCO Kürsülerinin koruma süreçlerine daha

etkin katılımları için teşvik edici olmuştur. Nitekim 4-6 Haziran 2018 tarihleri arasında Paris'te yapılan Yedinci TDGK sırasında Sekretarya tarafından düzenlenen "Somut Olmayan Kültürel Miras ve Eğitim" temalı yan etkinliğe Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Örgün ve Yaygın Eğitimde Somut Olmayan Kültürel Miras UNESCO Kürsüsü davet edilmiş ve yaptığı çalışmalar panelde uzmanlarla tartışılmıştır. Son yıllarda SOKÜM temalı UNESCO Kürsülerinin mevcutları arasında bir iş birliği sürecinin başlamakta ve yeni Kürsülerin açılmasına yönelik taleplerin artmakta olduğu gözlenmektedir.

KAYNAKLAR

- Blake, Janet. "UNESCO'nun 2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi: Korumada Topluluk Katılımının İma Ettikleri." *SOKÜM Sözleşmesi: Yönelimler, Eğilimler ve Eleştiriler*. (ed. M. Öcal Oğuz, Evrim Ölçer Özünel, Ahmet Erman Aral) Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018: 109-137.
- <<https://en.unesco.org/themes/protecting-our-heritage-and-fostering-creativity>>, (Erişim Tarihi: 11.9.2018).
- <<http://whc.unesco.org/fr/orientations>>, (Erişim Tarihi:11.9.2018).
- <<http://www.unesco.org.tr/Pages/156/13/Kültür>>, (Erişim Tarihi 11.9.2018).
- Oğuz, M. Öcal, *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018.
- Oğuz, M. Öcal, "Onuncu Yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri: Görünürlük, Değerlilik, Güvenirlik", *Millî Folklor* 116 (2017): 5-17.
- Seeger, Anthony. "Lessons Learned from the ICTM (NGO) Evaluation of Nominations for the UNESCO Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity, 2001-2005". *Intangible Heritage*. (Ed. Laurajane Smith-Natsuko Akawaga). Routledge, 2009: 112-129.
- Skounti, Ahmed. "The Lost Ring: UNESCO's World Heritage and Intangible Cultural Heritage.", *Millî Folklor*. 23 (89): 28-40.
- Smeets, Rieks-Harriet Deacon. 08 Aralık 2016, "The Examination of Nomination Files Under the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage." *The Routledge Companion to Intangible Cultural Heritage*. (Eds. Michelle L. Stefano, Peter Davis.): 22-39. (Erişim tarihi: 11.10.2018)